

TEOLINGVISTIKANING ZAMONAVIY TADQIQOT YO'NALISHLARI

Nurullayeva Zulhumor Sidamatovna,

*University of Business and Science Toshkent filiali "Ijtimoiy-gumanitar fanlar" kafedrası dotsenti v.b.,
falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

nurullayevaz@gmail.com

Annotatsiya. Zamonaviy ilm-fan taraqqiyotida fanlararo integratsiya jarayonining kuchayishi natijasida til, madaniyat va din o'rtasidagi murakkab aloqalarni o'rganishga qaratilgan yangi ilmiy yo'nalishlar shakllanmoqda. Ushbu jarayonda teolingvistika til va diniy tafakkur, diniy tajriba hamda diniy kommunikatsiya o'rtasidagi o'zaro ta'sirni o'rganadigan muhim fanlararo soha sifatida rivojlanmoqda. Dastlab bu yo'nalish asosan muqaddas matnlar tilini tahlil qilish bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda teolingvistika diniy diskurs, diniy identitet, diniy kommunikatsiya, tarjima muammolari, madaniyatlararo muloqot va zamonaviy axborot muhitidagi diniy nutq shakllarini ham qamrab oladigan keng qamrovli ilmiy soha sifatida shakllanmoqda.

Kalit so'zlar: Teolingvistika, diniy diskurs, e'tiqod, diniy nutq, diniy til, diniy tajriba, tilshunoslik.

Аннотация. В условиях современного развития науки, сопровождающегося усилением процессов междисциплинарной интеграции, формируются новые научные направления, направленные на изучение сложных взаимосвязей между языком, культурой и религией. В этом контексте теолингвистика развивается как важная междисциплинарная область, изучающая взаимодействие языка с религиозным мышлением, религиозным опытом и религиозной коммуникацией. Изначально данное направление было связано преимущественно с анализом языка священных текстов, однако в настоящее время теолингвистика формируется как широкая научная область, охватывающая религиозный дискурс, религиозную идентичность, религиозную коммуникацию, проблемы перевода, межкультурное взаимодействие, а также формы религиозной речи в современной информационной среде.

Ключевые слова: теолингвистика, религиозный дискурс, вера, религиозная речь, религиозный язык, религиозный опыт, лингвистика.

Abstract. In the context of modern scientific development, characterized by the intensification of interdisciplinary integration, new research directions are emerging that focus on studying the complex relationships between language, culture, and religion. Within this process, theolinguistics is developing as an important interdisciplinary field that examines the interaction between language and religious thinking, religious experience, and religious communication. Initially, this field was primarily associated with the analysis of the language of sacred texts; however, today theolinguistics is evolving into a broad scientific domain encompassing religious discourse, religious identity, religious communication, translation issues, intercultural dialogue, and forms of religious speech in the modern information environment.

Keywords: theolinguistics, religious discourse, faith, religious speech, religious language, religious experience, linguistics.

Kirish. Til insoniyat tarixida diniy tajriba va e'tiqodning asosiy ifoda vositasi bo'lib xizmat qilgan. Har bir diniy an'ana o'z ta'limoti, marosimlari, axloqiy me'yorlari va ruhiy tajribasini til orqali jamiyat ongiga singdirgan. Natijada diniy tushunchalar nafaqat diniy hayotning, balki xalqning madaniy, ma'naviy va kundalik nutqiy

tajribasining ham ajralmas qismiga aylangan. Shu sababli til diniy tafakkur va ma'naviy qadriyatlarini shakllantiruvchi muhim omil sifatida qaraladi.

Teolingvistikaning zamonaviy tadqiqot yo'nalishlaridan biri diniy diskursni o'rganish bilan bog'liqdir. Diniy diskurs ibodat jarayonida, diniy marosimlarda, va'z va nasihatlarda, diniy ta'lim jarayonida hamda kundalik diniy muloqotda qo'llaniladigan nutq shakllarini o'z ichiga oladi. Bu nutq shakllari ko'pincha obrazli, hissiy va ruhiy ta'sirga ega bo'lib, inson ongida chuqur iz qoldiradi. Masalan, duo, iltijo, tavba, sabr, rahmat kabi tushunchalar nafaqat ma'lumot yetkazadi, balki insonda ruhiy yengillik, umid va ichki xotirjamlik hissini uyg'otadi. Shu bois diniy nutqning psixologik ta'sir mexanizmlarini o'rganish teolingvistikaning muhim yo'nalishiga aylanmoqda.

Bundan tashqari, teolingvistika diniy nutqning ijtimoiy ongga ta'sir qilish imkoniyatlarini ham o'rganadi. Tarixan diniy nutq jamiyatni axloqiy jihatdan tarbiyalash va birlashtirish vositasi sifatida xizmat qilgan. Biroq ayrim hollarda diniy ritorika ommaviy ongga kuchli ta'sir ko'rsatish vositasiga ham aylanishi mumkin. Shu sababli diniy nutqdagi ta'sirchanlik, ishonirish strategiyalari va ritorik vositalarni tahlil qilish zamonaviy teolingvistika tadqiqotlarida muhim o'rin tutmoqda.

Muhokama va natijalar. Teolingvistikaning yana bir muhim tadqiqot yo'nalishi diniy terminologiyaning shakllanishi va rivojlanishini o'rganishdir. Har bir diniy an'ana o'ziga xos terminologik tizimni yaratadi. Savob, gunoh, halol, harom, taqvo, tavba kabi tushunchalar diniy nutqning asosiy semantik qatlamini tashkil etadi. Vaqt o'tishi bilan bu tushunchalar kundalik nutqqa singib ketadi va kengroq ma'no kasb etadi. Natijada diniy terminlar ijtimoiy ongda umumiy axloqiy tushunchalarga aylanib boradi. Teolingvistika bu jarayonning til taraqqiyotiga ta'sirini ham tahlil qiladi.

Muqaddas matnlarning tarjimasi bilan bog'liq muammolar ham teolingvistikaning dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Muqaddas matnlar nafaqat ma'no, balki ruhiy va madaniy qatlamlarni ham o'z ichiga oladi. Shu sababli diniy matnlarni tarjima qilish jarayonida ma'no yo'qolishi yoki o'zgarishi ehtimoli mavjud bo'ladi. Ba'zi diniy tushunchalarning boshqa tillarda aniq muqobili bo'lmasligi tarjimani yanada murakkablashtiradi. Natijada bir matnning turli tarjimalarida ma'no tafovutlari paydo bo'lishi mumkin. Bu esa diniy bilimning idrok etilishiga ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy davrda teolingvistika internet va ijtimoiy tarmoqlarda diniy tilning o'zgarishini ham o'rganmoqda. Ilgari diniy nutq asosan ibodat maskanlari va diniy ta'lim muassasalari bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda diniy kommunikatsiya onlayn platformalarda keng tarqalmoqda. Qisqa videolar, ijtimoiy tarmoq postlari, onlayn ma'ruzalar va savol-javob platformalari diniy nutqning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Bu jarayonda diniy til soddalashadi, zamonaviy so'zlashuv tiliga moslashadi va yangi kommunikativ shakllar paydo bo'ladi.

Teolingvistikaning qiziqarli yo‘nalishlaridan biri diniy til va milliy identitet o‘rtasidagi aloqalarni o‘rganishdir. Ko‘plab xalqlarda muqaddas til yoki diniy matn tili milliy xotira va madaniy birlik ramzi sifatida qaraladi. Diniy til orqali jamoaviy identitet mustahkamlanadi. Shu sababli til diniy jamoani birlashtiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

So‘nggi yillarda ilmiy muhokamalarda sun‘iy intellekt va diniy til masalasi ham paydo bo‘la boshladi. Sun‘iy intellekt tizimlari diniy matnlarni tarjima qilish va tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘lsa-da, diniy matnlarning ramziy va ruhiy ma‘nolarini to‘liq anglash muammosi saqlanib qolmoqda. Bu esa teolingvistika oldiga yangi ilmiy savollarni qo‘ymoqda: diniy tilning chuqur semantik qatlamlari texnologik tizimlar orqali qay darajada anglanishi mumkin?

Kundalik nutqda diniy obraz va iboralarning ishlatilishi ham teolingvistikaning qiziqarli tadqiqot obyektiga aylangan. Ko‘plab diniy iboralar o‘zining asl diniy ma‘nosidan uzoqlashib, umumiy nutqiy birlikka aylanib ketgan. Masalan, sabr qilish, duo qilish, qasam ichish kabi iboralar ko‘pincha diniy kontekstdan tashqarida ham qo‘llaniladi. Bu jarayon diniy tilning sekulyarlashuvi sifatida baholanadi.

Shuningdek, diniy tushunchalarning noto‘g‘ri tarjimasi yoki noto‘g‘ri talqini ba‘zan ijtimoiy tushunmovchiliklarga sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli teolingvistika diniy kommunikatsiyada tilning muhim vosita ekanini va uning to‘g‘ri qo‘llanishi ijtimoiy barqarorlikka xizmat qilishini o‘rganadi.

Xulosa qilib aytganda, teolingvistika bugungi kunda til, din, madaniyat, psixologiya va kommunikatsiya jarayonlarini birgalikda o‘rganadigan eng istiqbolli fanlararo yo‘nalishlardan biriga aylanmoqda. Ushbu yo‘nalish tilning diniy tajriba va ma‘naviy hayotdagi rolini chuqurroq anglash imkonini beradi hamda zamonaviy jamiyatda diniy kommunikatsiyaning qanday o‘zgarayotganini tushuntirishga yordam beradi. Natijada teolingvistika nafaqat tilshunoslik, balki madaniyat va jamiyat taraqqiyotini tushunishda ham muhim ilmiy platforma sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Бобырева, Е. В. Религиозный дискурс: ценности, жанры, стратегии (на материале православного вероучения): Автореф. дис. ...канд. филол. наук [Текст] / Е. В. Бобырева. – Волгоград: ВГУ, 2007. – 37 с.
2. Блуверг, С. В. Религиозный дискурс. Структура и специфические признаки протестантской проповеди как разновидности религиозного дискурса [Текст] / С. В. Блуверг // Социальная политика и социология. – 2007. – № 2. – с. 223–235.
3. Карасик, В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст] / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
4. Флоренский, П. А. Влияние молитвы на смысловую работу переживания [Текст] / П.А. Флоренский // Богословские труды. Сб. XVII. – М.: Издание Московской патриархии, 1977. – С. 172–195.
5. Zink, J. Wie wir beten können. / J. Zink. – Stuttgart: Kreuz-Verl., 1981. – 220 S